

Observatoriul este de două ori în săptămână, miercuri și sâmbătă.

Prețurile

pentru Sibiu pe 1 an întreg 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai mult pe an; — trimis cu poștă în lăintrul monarhiei pe 1 an întreg 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — În străintătate pe 1 an 10 fl. s'eu 22 franci, pe 6 luni 6 fl. s'eu 11 franci; — numerii singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIUL

Diariu politic, national-economic si literariu.

Ori-ce inserate,

se platescu pe serie s'eu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la adou'a si a trei'a câte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usuru prin assemnatiunile postei statului, adrese de a dreptulu la Redactiunea Diariului Observatoriulu in Sibiu.

Nr. 92.

Sibiu, 17/29 Novembre 1879.

Anulu II.

Simptome rele din Croati'a.

Cu alte ocațiuni, candu amu trasu paralele între autonomi'a actuale a Croatiei și între autonomi'a cea perdută a Transilvaniei, amu relevatu și inpregiurarea, că croatii aru fi indestulati cu gradulu de autonomia pe care si-lu potura asecura în anii din urma pe charteia, dacă ei s'ar potea bucurá și în realitate, în pracse, de aceeași, adeca dacă ungurenii nu le aru aruncá mii de pedeci în cale, incurcandu lucrurile, amestecandu-se mereu în afacerile loru interne, incercandu tóte midiolócele spre a v'eri cumva limb'a magiara și în Croati'a, în scóle, în administratiune, la tribunale, la militi'a teritoriale etc. Amu mai observatu că cestiunea finantiale este un'a din cele mai scabro'se, asupra careia certele dintre ungureni și croati n'au incetatu nici-odata, și chiaru acuma, candu c'erca a închiaie între sinesi invoie'la pe alti dieci ani, asia numitele delegatiuni sau comisiuni regnicolarie, compuse din unguri și croati, lucrara mai multe luni în secu, până ce abia în dilele din urma se invoira cu mare greutate în cele mai multe puncte. Intr'aceea una parte din acei deputati, carii participa și la diet'a Ungariei, că parlamentu centrale alu tieriloru corónei unguresci, crediendu că voru face bine dacă voru menagea și crutiá câtu se póte pe ministeriulu ungurescu, votá regulatu totu cu acesta, intru asteptare firesce, că si elu se faca croatiloru pe voia. Chiaru la votarea din dilele trecute în cestiunea Bosniei, dacă nu erau croatii, ministeriulu Tisza remanea în minoritate.

Dupa acestea tóte s'ar fi parutu că e pace între croati și unguri; candu colo, acasa în Croati'a spiritele locuitorilor colcaia de mania asupra deputatiloru, pentru-cá au facutu atatea concessiuni Ungariei și anume partidei actuale dominante, despre care croatii au credintia obstinata, că aceea este cea mai inpacata vrasmasia nu numai a totoruru slaviloru din lume, ci în specie și a croatiloru, pe cari ungurenii ii urescu cu atatu mai multu, cu câtu croatii din toti slavii meridionali sunt cei mai inaintati în civilizatiune, și apoi că romano-catholici standu în connexiuni cu lumea catholica européna, au mediulóce de a paralisá multe actiuni de ale calviniloru ungureni; preste acésta junimea din Croati'a e reprezentata în corpulu oficialiloru armatei imperiale multu mai bine decâtu junimea

Foisiór'a „Observatoriului“.

Alte momente din viétia lui Aronu Budai.

— Blasiu 6 Oct. n. Cu placere am cetitu articolulu esitu în Foisiór'a Observatoriului Nr. 76 despre memori'a fericitului în Domnulu secretariu de thesauriatu Aronu de Budai; cu placere dicu, pentru-cá sunt mai bine de 16 ani, de candu neincetatu m'am ocupatu cu ide'a, de a potea face câtu de puçinu pentru conservarea memori'e aceluia, nu intru atatu dupa splendórea oficiulu de statu în care se aflase, decâtu pentru zelulu și iubirea către natiunea sa romana, de care în totu cursulu vietii sale a fostu condusu acelu barbatu în adeveru nobile și generosu. — Eram inca teologu și professoru, în stare dupa cum este cunoscutu pe timpurile acelea, nu tocma de invidiatu, și avendu a merge din candu în candu la Sibiu, loculu unde me abateam mai antaiu, era cas'a Secretariulu B., care pe fia-care fiu alu natiunei sale ilu cuprindea inpreuna cu soci'a sa cu tóta afabilitatea; dara mai de aprópe am avutu ocaziune a'lu cunósce și mai pre susu de toti a'lu stimá în anii ultimi ai vietiei sale, pre candu eram eu în functiune cá parochu în Hunedó'r'a, unde densulu mai cu sama în lunile de tótna petrecea la o nepóta a soci'e sale cu numele Maria Moné, maritata Koller, pe care cá pe orfana insusi o educase. — Deci dupa celea ce imi sunt cunoscute, voui atinge unele puncte din acelea, care vedu că n'au fostu cunoscute scriitorulu susu atinsulu articolu, si totu de odata voui aminti si pasii facuti de mine, până acum fără succesu, în privinti'a unui monumentu câtu mai modestu, la loculu unde i sunt asiediate pamentescile remasitie.

De si fericitulu Budai în desele conversatiuni ce am avutu cu densulu, nu m'ia descrisu statulu și numerulu familiei la care apartinuse, dara si eu din spusesele unoru descendentu ai aceleiasi familii totu asia o am cunoscutu, dupa cum se afla descrisa în Foisióra.

ungurésca, care în locu de a servi cu perseverantia sub arme, nu incéta a o injurá și insultá prin diarie, și precum vedemu chiaru în momentele actuali, partid'a estrema din diet'a Ungariei pretende, că din tierile corónei unguresci nici-unu recrutu se nu se mai dea la armat'a imperiale comuna. Orb'a arogantia a numitei partide merge asia departe, în câtu crede, că din 1/3 de magiari și din 2/3 slavi și romani va fi în stare de a organizá o armata puru magiara pentru unu statu magiaru. Croatii tocma din contra, t'nu și acuma cá ferulu la unitatea armatei imperiale comune, compusa asia cum se vede, din tóte elementele nationali, din care se afla compusa monarchi'a intréga, éra în aceea tinuta a loru sunt confirmati și inbarbatati prin atati generali, coloneli și alti oficiari de statu maioru, totu confrati de ai loru, incorporati la aceeași armata.

Despre nouele differentie aprige escate între magiari și croati dela ocuparea Bosniei incóce, din punctu de vedere mai inaltu, este prea timpuriu a vorbi, ci trebuie se asteptamu cu ochii bine deschisi ulterior'a desvoltare a evenimentelor. Pána atunci ungurenii se incérca din tóte poterile se invrajbésca câtu aru potea mai multu pe serbi cu croatii, folosindu-se si acuma, mai totu de differentiele religio'se, cá si în cei 170 de ani trecuti; asta-data inse nici serbii nu mai sunt asia grosi la capu și prosti, nici croatii atatu de bigoti și pretentiosi, cá se'si mai sparga capetele unii la altii numai din iubire către magiari.

Acei cari citescu diarele din Croati'a și anume pe cele din capital'a Agramu (Zagrabi'a) ne asigura, că nici în 1848/9 nu s'au scrisu în termeni mai inversiunati și cu o urgia mai pronuntata decâtu scriu acelea mai alesu de doui ani incóce contra unguriloru. Ceea ce revolta mai tare pe croati este, candu ungurenii ii insulta de sarantoci, cari nu aru fi în stare se subsiste fóra ajutoriulu unguriloru.

Celu mai pronuntiatu testimoniu de urgia se dete în capital'a Croatiei în nóptea din 20 Novembre. Membrii delegatiunei regnicolarie venisera din B.-Pest'a la familiile loru; în aceea nópte inse studentii dela universitate insociti de către o parte din poporu, mergendu la locuintiele ddloru Mrazovits, Krestits și Meskalovics, între strigate, fluieraturi,

Éra acelea jurstari care m'ia sunt mai cunoscute sunt dupa cum urmédia:

Prunculu Aronu ajungendu în anii de scóla, s'a dusu la Blasiu, unde în dilele episcopulu Gregoriu Maioru a absolvatu gimnasiulu sub parintii Basiliti, alu caroru cenobiu pe atunci se aflá în flóre. Elu éra unu teneru pe câtu talentatu, intocma și dupa natura fórté vioiu, care precum insusi dicea, din monastire până în curtea episcopésca, unde se inpartia pânăe studentiloru, facea numai trei sarituri. Episcopulu Gregoriu dupa cum se scie de comunu, fiindu omu voiosu, de multe ori facea pe junioriloru studente Aronu se se intréca în saltu cu calusarii. Terminandu Budai scólele din Blasiu, a mersu la Academi'a din Clusiu, unde a absolvatu și drepturile, dupa aceea s'a aplicatu cá secretariu langa Ladisla Popa de Sacelu, care dupa sistemulu introdusu de nemuritorulu imperatu Josifu alu II-a fusese administratoru alu cerculu compusu din comitatele Hunedó'r'a și Zarandu. Acestu L. Popa a fostu fiiulu parochulu din Sacelu în tienutulu Hatiegului și a mai avutu trei frati, unulu cu nume Aronu, care a fostu la cancelari'a curtiei în Vien'a secretariu; alu doilea Moise, provisoru fiscale în dominiulu statulu dela salinele Desiului și alu treilea Josifu, care cá militariu éra decoratu cu medali'a de auru pentru bravur'a sa. Pe acestu din urma l'am petrecutu eu cá preotu la loculu de eternulu repausu. — Ladisla Popa inpreuna cu secretariulu seu A. B. avuse nefericirea de a fi în functiune tocma pre candu erupse insurectiunea populare asia numita Horaiana. Si dupa cum sunt dedati domnii nostrii a nu cautá la adeverat'a cauza a reului, cá incetandu caus'a, se incete si urmarile ei, indata incepu cu suspitionarea, cu arestare și condamnarea partei inteligente pe care ei o numescu în batjocura „bujtogat“ (turburatori), asia si atunci au aruncatu culp'a asupra administratorulu, care acum aflandu-se în pericolu de viétia spre a si-o salvá, în societate cu generalulu Stadler, care mai înainte de generalulu Kráy fusese comandante în resbelulu avutu cu turcii, s'a decisu se ésa din Transilvani'a, dara fu ajunsu la Dobr'a, si de acolo readusu

sunete de ceste și vatrarie le sparsera ferestrele spre resbunare, cá-ci au tinutu cu magiarii.

Revista politica.

Sibiu, 28 Novembre st. n. 1879.

Declamatiunile siovinistice ale opositiunei, precum și cele mai sunatóre filipice patriotice ale Kossuthianiloru n'au fostu în stare se inpedece pe partizanii lui C. Tisza, de a i votá cu o majoritate de 47 voturi și proiectulu de lege pentru armat'a imperiala. Bine, reu, d. C. Tisza si-au implinitu angajementele sale luate la Vien'a, éra diet'a ungurésca s'eu „biuroulu de inregistrare“, precum o a numitu L. Kossuth, si-au implinitu si ea dator'a, au bine meritatu dela patri'a magiara și póte asteptá cu consciinti'a inpacata și cu o liniste stoica consecintiele faptelor sale.

Intr'aceea nemultumirea poporatiunei și miseri'a cresce în proportiuni geometrice; coruptiunea cea mai rafinata sistemata pe o scara intinsa, a devenitu unu morbu epidemicu și contagiosu, care au infectatu intrég'a atmosfera sociala, éra miseri'a finantiara și brutalele executiuni ceru dieci de victime pe fiacare di. Clasele privilegiate isi petrecu dilele în frivolitati ruinatóre de avere și sanetate, éra poporale sunt abatute, apatice și nu se mai interesédia de afacerile publice, cá si candu aru fi straine în patri'a loru. Nu este dar' nici o mirare, cá intr'o astfelu de situatiune, cultulu ideiloru revolutionare ale lui Kossuth se afle unu terenu bine preparatu și cá poporaritatea ex-dictatorelui Ungariei, alu carui nume și personalitate este incinsa cu aureol'a marthiriului, se castige totu mai multi propagatori. Nu vomu esagerá déca vomu dice, cá numele lui L. Kossuth este astadi érași celu mai poporaru în tóta Ungari'a, și cá natiunea magiara incepe a se familiarisá cu ide'a unei a dou'a veniri a lui si cu o a dou'a editiune a revolutiunei din 1848.

Relatiunile politice între Ungari'a și Croati'a érași s'au inaspritu. Deputatiunea regnicolară ungaro-croata, care a fostu esmisa din ambele parti pentru cá se se intieléga asupra punctelor finantiarie ale pactulu cu Croati'a, s'au despartitu fara cá se fi potutu ajunge la rezultatulu doritu. Acésta este caus'a, cá press'a magiara érași a inceputu a isi versá veninulu siovinisticu asupra natiunei croate a

la Dev'a, unde cu densulu s'a intorsu și generalulu spre a'lu apará în contra infuriatiloru. Lui B. alta neplacere nu i s'a templatu, si pentru-cá prin purtarea sa cea solida si-a fostu castigatu stim'a publica, Budai apucase a se casatori cu fiic'a unui oficialu (Szolga-Biro) anume Juhász de Caransebesiu, de natiune romanu. Contra acestuia nu s'a intinsu persecutiunea de mórté, decâtu a fostu numai scosu din functiunea de subprefectu în care se aflase și lipsitu de salariu. Budai ne avendu între acelea inpregiurari alta ocupatiune în Dev'a, s'a retrasu la loculu nascerei sale în Cicuméu, unde a inceputu a se ocupá cu economi'a. Intr'aceea fostulu seu principalu L. Popa caditu din oficiulu de administratoru alu comitatulu, a fostu aplicatu cá prefectu alu dominiulu camerale alu Hunedórei, în care oficiu a si remasu până la esjrea din viétia. Acesta sciindu cá nefericirea creditiosulu seu secretariu Aronu Budai se trage indirecte mai multu dela densulu, isi propuse a'lu scóte din precari'a stare în care se aflá. Deci calatorindu în ore-care afaceri oficióse la Sibiu, între altii a datu visita si episcopulu de atunci gr. or. Adamovich de natiune serbu. Acesta între altele i descoperi, cá aru dori se aiba sub titlu de secretariu pe unu barbatu, care se fia aptu a duce afacerile scriptaristice oficióse ale episcopiei cu dicasteriele, cu care avea relatiune. Acésta descoperire a fostu cea mai bine venita pentru L. Popa, cá-ci indata a si recomandat pe fostulu seu secretariu dupa cum meritá, si acceptarea a urmatu fara nici o amanare. Se dice cá tocma atunci candu i s'a adusu acestu nuntiu la Cicuméu, l'au aflatu dandu cursu unei caldari de fertu vinarsu, pe care punendu-o la parte, a si mersu la Sibiu spre a si incepe functiunile cá secretariu episcopescu, candu de odata a depusu si juramentulu cá practicantela Thesaurariatu, unde pasindu treptatu ajunsu secretariu, éra în demnitatea de consiliariu l'au prevenitu cumnatu-seu Josifu Juhász, pe care cá pe orfanu l'a educatu Budai si pe tóte sororile lui le a asiediatu si fericitu.

Pána candu a fostu în viétia episcopulu Adamovich, pe langa oficiulu cameraricu a purtatu si oficiulu de secretariu episcopescu. Dupa repausarea numitulu

o insultă, a cere destituirea actualului banu Mazuranici și înlocuirea lui cu o personalitate, care se fiă în stare se înblădișca și se franga. cerbici'a loru și a dice apoi că odinioară neuitatulu generalu russescu că: Croati'a jace la peciorele Ungariei". Dar' din nefericirea magiarilor, ei nu au nici unu generalu care se fiă de tali'a și stofa lui Paskiewicz séu alui Haynau, cunoscutu subț numirea „hien'a Italiei." Croatii potu așteptă și ei voru așteptă, precum au așteptatu și boemii, pana ce le va veni tempulu de a nu mai potea și a nu mai voii se aștepte.

În Vien'a comitele Taaffe își pune tôte silințiele pentru că se își castige cele 25 voturi cari i mai lipsescu inca, pentru că proiectulu de lege alu armatei se fiă votatu și din partea Reichsratului, cu recerut'a majoritate de două treimi.

Delegatiunile voru fi convocate în decursulu lunei lui Decembre la Vien'a. Budgetele ne potenduse înse gâti pana atuncea, guvernulu comunu va fi necesitatu a cere unu bilu de indemnitate pentru primulu patraru alu anulu viitoru.

Boemii sunt fôrte nemultumiti cu ministrulu Prazak din cauza că elu au permis, că pentru denuirile mai recente în ramur'a judecatorésca pentru Boemi'a, se se aléga persóne de acelea, care nu sunt de nationalitea majoritatii poporatiunei și nici nu cunosc limb'a ei. Urmarea va fi, că deputatii boemi voru face din caus'a acésta dificultati întregulu cabinetu Taaffe și în specialu ministrulu patriotu Prazak.

În ministeriulu de esterne din Vien'a se prepara o schimbare radicala în personalulu diplomaticu, acreditatu pe langa cabinetele din strainetate. Baronulu Haymerle intempina înse mari greutati în alegerea noueloru persóne.

Principele Gortciacof plecandu dela baile din Baden pentru Russi'a va trece și prin Berlin, unde va petrece o di. Nu se scie, déca va avea vre-o întâlnire cu poterniculu seu rivalu dela Varzin, acarui nevralgia a fostu atatu de diplomatica, și docila, în cătu l'au împedcātu de a merge la Berlin pentru că se fiă de fatia la visit'a mostenitoriulu de tron alu Russiei.

Îndata dupa sosirea Tiarului și a cancelariulu seu la St. Petersburg se voru face mari schimbări și în personalulu diplomaticu alu Russiei din strainetate. Sunt unii cari voru se scie, că imperatulu Alesandru s'ar fi convinsu în fine de imperativ'a necesitate de a dá Russiei o Constitutiune și că o va proclamă în lun'a lui Martie anulu viitoru.

În Franci'a guvernulu republicanu s'ar consolidă și ar prosperă, déca pe de o parte nu ar conspiră în contra lui partid'a bonapartistilor aliata cu cea ultramontana, éra pe de alta, déca nu l'ar compromite agitatiunile ultra-republicanilor, cari dela reintórcerea din esiliu alu comunardiloru amnestiat, au începutu. se desvólte o activitate, ce serióse inspira temeri și îngrijiri pentru viitoriulu re publice conservative.

Itali'a a trecutú érași prin o crisa periodica

ministeriala. Noulu cabinetu s'au formatu totu subț presiedinti'a d. Cairoli.

Guvernulu englesescu precum și spiritulu întregel poporatiuni este fôrte alarmatu, în urmă unoru turburari și agitatiuni agrare, ce decurgu în serman'a Irlandi'a, acarei poporatiune este fôrte nemultumita cu starea sa și se încérca de nou, a se emancipă de subț jugulu tiranicu alu mariloru proprietari.

Diariile din capital'a Romaniei publicara lungulu și inportantulu raportu alu comitetulu de delegati ai sectiuniloru Camerei, asupra proiectulu rescumperarei caliloru ferate. Spaciulu nu ne permite a publică și noi acelu raportu în totu coprinsulu seu. Ne marginimu deci, a pune mai la vale, subț ochii cetitoriloru nostrii, numai tecstulu proiectulu de lege, prezentatu camerei prin d. N. Fleva raportorulu susu-numitului comitetu.

Romania.

Proiectu de lege pentru cesiunea caliloru ferate a societati actionariloru către Statulu Romanu.

Art. 1. Guvernulu este autorisatu a încheiă cu societatea actionariloru caliloru ferate romane alaturat'a conventiune pentru cedarea definitiva și fără restrictiune către guvernulu romanu a administratiunii și a exploatatiunii caliloru ferate a disei societati, cu tôte drepturile și îndatoririle loru, și în genere tóta gestiunea întreprinderii sociale, precum și pentru preschimbarea actiuniloru primitive și de prioritate ale societati în obligatiuni de Statu 6%.

Art. 2. Guvernulu este autorisatu a emite obligatiuni de Statu 6% amortisabile în 44 ani, pentru o suma care nu va trece preste cifr'a de 237,500.000, adica două sute trei-dieci și siépte milióne cinci sute mii lei noi, valóre nominala, din care 209,820.000, adica două sute nouă milióne optu sute două-dieci mii lei noi, pentru preschimbarea actiuniloru primitive și de prioritate în obligatiuni de Statu %, éra restulu de 27,680.000, adica două-dieci și siépte milióne siése sute optu-dieci mii lei noi, pentru scopurile anume desemnate în conventiunea mentionata.

Art. 3. Se constituie pentru obligatiunile de Statu %, create în virtutea art. 1 de mai susu, o hipoteca legala asupra întregel retiele a calei ferate Romanu-Vérciorov'a cu ramurile ei, hipoteca scutita de ori-ce inscriptiuni și de ori-ce drepturi séu chieluiei fiscale de înregistrare séu de timbru.

Art. 4. Guvernulu este autorisatu a face cheltuiiele prevédite în conventiunea mentionata.

Aceste cheltuieli se voru acoperi, în limitele prevédite în art. 2 de mai susu, prin obligatiuni de Statu 6%.

Art. 5. Guvernulu este obligatu a investi conventiunea ce este a se încheiă cu societatea actionariloru caliloru ferate romane, și care face parte integranta din present'a lege, cu tôte formele legale, cerute de legile germane pentru validitatea și executarea ei.

Art. 6. În termenu celu multu de o luna

dela intrarea în vigóre a conventiunii mentionate, guvernulu este obligatu a luă mesurile necesare pentru transferarea resiedintiei societati la București.

Art. 7. Guvernulu va rendui, îndata dupa promulgarea lelei de fatia, unulu séu mai multi comissari speciali, pentru a pregati transferarea către Statulu romanu a gestiunii întreprinderii sociale (bilantiu și inventaru), și pentru a controlă administratiunea calei ferate până le instalarea directiunii princiare. Acești comissari voru asistă la lucrarile directiunii actuale, precum și a consiliulu de preveghiare alu societati.

Sciri diverse.

— (Invitare.) Reuniunea romana de cantari va arangea Dumineca în 18/30 Novem. a. c. alu douilea concertu ordinariu pentru acestu anu, în sal'a edificiuului Reuniunei germane de cantari de pe „Pamentulu micu Nr. 1" (Musikverein). Program'a: 1. Mandolinat'a, de E. Paladilhe esecutata de choru. 2. Scene de balletu, de Beriot solo pentru violina cu acompaniamentu de forte-piano. 3. Verfulu cu doru, balada nationala în 3 parti, cuvintele de N. Laroc, musica de C. Liubicz.

La acestu concertu se invita cu onorulu cuvenitu toti P. T. membrii ai „Reuniunei romane de cantari", și comitetulu spera, că cercetarea acestui concertu va fi cu atātu mai numerósa, cu catu pentru prim'a data în patri'a nóstra se va esecutá balad'a nationala „Verfulu cu doru", alu carei tecstu este compusu de insasi Alteti'a Sa regala Elisabet'a Dómn'a Romaniei, ér' music'a de pianistulu curtiei Altetiei Sale.

Biletele se voru inparti Sambata în 17/29 și Dum. în 18/30 Novembre dela 3—5 óre dupa prandiu în cancelari'a „Asociatiunei Transilvane" strad'a Cisanadii Nr. 7. — On. dd. membri sunt rogati a-si scóte la timpulu indicatu bilete, de órece fara biletu nu se permite intrarea în sal'a concertulu. Totu atunci se voru primi și înscrieri de membri noi. Inceputulu concertulu la 7 óre sér'a.

Sibiú, în 13/25 Novembre 1879.

Comitetulu.

— (Romanii și ungurii în Brasiovu.) Mai de curendu unu fanaticu, scriendu în foi'a „Nemere" din 16 Nov. inculpa pe romanii brasioveni, că ei urescu pe magiari (pe secui) și că se încérca a-i romanisá! Se scóla înse în apararea romaniloru grafulu S. și în „Kelet" asigura pe publiculu ungurescu, că tocma din contra, romanii din Brasiovu iubescu pe toti magiarii că pe fratiil loru și își manifesta catra ei simpathiile la toti pasii (minden lépten nyomon). Dupa acestea se provóca la demonstratiunea cea mare din Aprile a. 1871 inscenata de catra romanii din Brasiovu în favóre magiarismulu și a dualismulu, prin care densii au produsu o mare sensatiune și au fostu laudati în tôte diariile magiare, că-ci au combatutu politic'a passivitatiei, au parasitu terenulu negatiunei și dupa-ce

episcopu remanendu dieces'a vacante, care vacantia s'a întinsu până la 12 ani, s'a administratu prin unu vicariu din partea Clerulu, éra din partea guvernulu pentru agendele oficióse fu denumitu A. Budai cu salariu, că unulu carui și altcum lucrurile clerulu érá bine cunoscute, care asia dicédu afara de agendele celea preotiesci în totu tempulu vacantiei a purtatu tóta administrarea. — În acelu tempu între multe lupte ce avuse, Budai a urmaritu mai cu sama două scopuri: unulu în adevéru prea cutediatu, adeca cum s'ar poté, că între romanii Transilvaneni se încetédie ur'a confessionale? spre care scopu în cointelegere cu barbatiil cei mai alesii din ambele cleruri s'a si compusu unu planu, care înse nici o multiamire n'au adusu auctorelui; pentru-că regimulu își avea ratiunile sale politice, că romanii se nu se póta învoi nici înpacá unii cu altii în veci; de aceea proiectulu lui Budai si alu celoru de o parere cu elu, în locu de a fi aprobatu, tocma din contra fu opritu, că nici se se mai póta vorbi de elu. Pe langa acestea Budai își atrase și neplacerea episcopulu Bobu, mai multu din cauza, că-ci punctulu primu alu amintitului proiectu a fostu, că episcopulu de curendu numitu se renuntie la episcopia, că asia clerurile, proprie romanii, dupace voru dechiara de stérsa numirea de unitu și neunitu, din tóta patri'a adunati, se'si aléga unu episcopu de iubireuna numita romana. Aci se vede că zelulu și religia de natiune la Budai a fostu mai mare de cătu se'si fia potutu luá tempu de a ponderá și prevédé obstaculele care érá se i se lungésca în cale. Mai fericitu a fostu Budai cu alu douilea planu, pentru care a lucratu din tôte poterile, că adeca încetandu denumirea de episcopu greco-resarítenu romanescu în Transilvani'a, se se restituie și recunóscce clerulu gr-or. transilvanu dreptulu de a'si alege elu însusi pe archiereulu seu, ceea ce ia si succesu, si asia Vasiliu Moga parochulu din Sabesiu intrandu în ternariu candidatiloru, a si fostu confirmatu de către imperatulu Franciscu că episcopu, care primindu incunoscintiarea a mersu la Clusiu, în cartirulu renumitului consiliariu de nascere nobilu romanu de Beiusiu Stefanu

Costa, — în portulu avutu că parochu, adeca siuba séu sumanu lungu cernitu, cióreci albi, caltiuni comodi marginesci, caciuila de melu negru; — înse consiliariulu, dupa cum mi-a enaratu cancelistulu, care i serviá de amanunse, îndata a chiamatu pe croitoriulu seu: si nu l'a lasatu se ésa din curte, pana candu nu s'a provéditu cu intréga uniforma pana la bastonu, si numai asia l'a trimisu a'si face visitele; éra instalatiunea, proprie spelele instalatiunei, le a suportatu gubernatorele comitele Georgiu Bánfy.

În privinti'a monumentulu sepulcrale alu fericitului Budai, că si scrietoriulu precitatulu articolu și cu ocasiunea candu érá adunati barbatiil ilustru de ai natiunei în forma de congressu cu ambii metropoliti în frunte la Sibiú în 1862 întrebandu de loculu unde sunt depuse pamentescile remasitie ale desu memoratulu, între altii nepót'a sociei sale cu numele Maria Mone, mi-a spusu între lacrimi, că nepotulu spunendu unde se afla loculu, densulu Carolu Budai că erede universale alu averei remase, nici atata pietate n'au aratatu că celu puçinu se'i puna o cruce sepulcrale. Eu, dicea densa, i amu deresu de câteva ori mormenulu, dara scapatandu eu si ajungédu în stare lipsita, mai multu nu póciu face. Audiendu eu acestea, îndata m'am întielesu cu unu ilustru barbatu, pe care'lu cunoscámu că pre celu mai adictu óre candu cliente alu defunctulu. Resultatulu cointelegerei a fostu, că atunci si cu aceeasi ocasiune se deschidemu o colecta, dela care cu atatu mai multu se sperá, cu cătu cei adunati cu totii cunosccea cine a fostu A. Budai și care sunt meritele lui. — Rol'a de colectante o am luatú asupra mea si asia am începutu dela metropolitulu Alesandru, care mai antaiu mi-a observatu în tonu de mustrare, dicédu că nepotii lui Budai sunt obligati a'i pune monumentu din cauza că mai multu elu iau crescutu si loru le a remasu averea lui; mai pe urma totusi cam fara voia a datú spre acestu scopu 10 fl. v. a. De aci pasindu mai încolu am cercatu pe Escelensa vice-presiedintele Ladislau Popp, dara aci mi s'a taiatu calea, că-ci mi s'a disu: Acum sunt obiecte multu mai momentóse decâtú se ne potemu ocupá cu

de acestea; se se lasa dara până ce ne vomu pune în ordine, si atunci ne vomu ocupá si cu asta, că-ci noi toti scimu cine a fostu Budai pentru clerulu si natiunea romana. Aflandu dara cu cale a urmă svatulu, de nou conferescu starea lucrulu, cu dn. cu care me întielesesem dela începutu si totu atunci i am datú si cei 10 fl. primiti dela metropolitulu Alesandru, marginindu-ne pe langa aceea, că se provocamu pe alesii barbati din acelea comune, caroru adormitulu în domnulu până candu a traitu, le-a facutu celea mai alese servicie, precum din Brasiovu a fostu protopopulu acumu episcopulu P., din Resinariu, Saliste s. c. l.

Cu acea ocasiune toti din tôte partile imi dicea: Se facemu nesmintitu, că-ci Budai a fostu adevératu parinte alu multora, se deschidemu colecta si se damu! Uitasemu de proverbiulu romanu altcum de comunu cunoscutu, „La perulu laudatu se mergi cu saculu spartu"; pentru aceea pe bas'a promisiuniloru facute, ne-amu si întielesu eu cu prefectulu minelor de feru dela Hunedór'a, repausatulu Antonu Sancioli pentru versarea unui monumentu de metalu în pretiu de 200 fl. — Intorcédu-me a casa dela Sibiú, că se nu se învechiasca lucrulu, l'am innoitu facédu provocare prin „Gazet'a Transilvaniei", si vedédu că nici asia nu se produce vreo miscare, am scrisu domnulu despre care am amintitu că iam datú cei 10 fl. primiti dela metropolitulu Alesandru imi a respunsu că puçina sperantia este dela altii, daca nu yomu face noi ceva. De atunci până astadi s'a observatu tacere absoluta. Éta asia venerédia ai nostrii memori'a barbatiiloru, carii tóta viéti'a loru o au sacrificatu religiunei si natiunei loru pe atunci, candu mai tóti cei poternici în fapte si în cuventu o parasisera. Spéru înse că si daca ceva cam tardiu, totusi se voru aflá barbati carii isi voru rescumpará si înplini datulu cuventu, si acésta o credu cu atatu mai firmu, fiindu-că și cu ocasiunea adunarei pentru fondulu de teatru în Blasiu facédu-se mentiune, unu alesu barbatu si-a datú cuventulu, că nu va lasá a se dá lucrulu uitarei.

s'au ospetatu fratiesce cu magiarii (a magyarokkal testvéri innepélt ünnepek), s'au declarat pentru constituțiunea unghurésca. Totu asia lauda dn. grafu pe romanii din Brasiovu inca si pentru portarea lor manifestata la alegerile din anulu trecut 1878, candu ei s'au oppusu la „fractiunea, care in conferenti'a din Sibiiu decretase éra si passivitatea“, si dandu man'a cu magiarii, alesera din Brasiovu unu deputatu magiaru si 1 romanu la diet'a Ungariei. Preste acestea dn. grafu mai lauda forte multu pe romanii din Brasiovu, pentru că pruncii loru condusi de mana prin servitórele secuence de a lungulu stradelor cetatii, vorbescu numai unghuresce, si că in mai multe familii audi destula limba unghurésca (cu servitóre si cocieri). In fine complimentulu toturor laudelor gramadite pe romanii ilu face dicundu, că dintre romanii sunt câteva membri ai casinei magiare si la tóte seratele musicali arangeate de catra magiari pentru scopuri magiare, familiile romanesci mergu si ajuta cu pungile lor etc. etc. (A se vedé „Kelet“ din Clusiu Nr. 268 din 23 Nov. a. c. pe col. II).

— (Teatru nationale magiaru). Celu din Clusiu deschisu inainte cu 66 de ani (1813), in anii mai dincóce reparatu si decoratu frumosu din nou, trage si subventiune dela statu câte 20 de mii fl. v. a. pe anu; cu tóte acestea acelu teatru, in cetatea cea mai magiarsata din Transilvani'a, nu se póte tîné, din care cauza diariile de acolo au deschisu asupra teatrului loru cele mai neplacute polemii, care curgu de mai multe luni. Totulu s'a incercatu spre a satisfacé pe publicu, intendantia, directiunea, societati s'au schimbatu mereu. Teatrulu inse este frecventatu de nu se póte mai reu. Caus'a unii o cautu in saracirea generale a locuitorilor, altii in disgustulu generale de a se distrage in comedii platite, candu totu traiulu actualu a devenitu o tragicomedia; éra si altora li se pare că tocma dela dualismu incóce, elementulu evreo-germanu s'a multitu preste mesura in Clusiu, si intru adevéru că citindu de ex: listele „virilistoru“ ale clasei comerciale si industriale, vedi in ele multime de nume, care numai magiare nu sunt, sau de si suna pe unghuresce, acelea sunt magiarsate; pentru aceea inse familiile respective totu nu mergu la teatru magiaru, in care nu intielegu nimicu.

Teatrulu dela Alb'a-regala (Székes-Fejérvár), care fusese infiintatu de către o societate de actionari si este precuítu judecatorésca la 119.926 florini, in 15 Ianuaru 1880 é destinatu a se vinde cu tob'a.

Din capital'a B.-Pest'a diariile ne spunu mereu, că cu tóta enorm'a subventiune ce are teatrulu magiaru dela statu, elu totu lupta reu contra celui germanu, si ori-candu acesta e luat la góna, ceea ce 36 de ani s'a intemplat de câteva-ori, atunci locuitorii mai bine nu mergu la nici-unu teatru.

— (15 ursi la unu locu.) Noue acésta cifra ni se pare fabulósá, dara venatorii de profesiune asiguru că se póte prea usioru, că-ci de ex. in anii trecuti s'au inpuscatu in padurile dela Avrigu din colea de Oltu intr'o singura di 9 ursi, mai totu prin romanii din acea comuna. Acei 15 ursi s'au presentatu inainte cu 2 septemani in manier'a loru ursésca in padurile dela Füle*) din secuime, unde sunt mine de feru cu o colonia de germani amestecati cu secui, carii lucra in mine si in fundarii (topitori). Directorii si ceilalti oficiali din locu audiendu că s'ar fi aratatu câte-unu ursu pe aprópe, au decisu se ésa cu lucratorii cu totu la góna. Au si esitu, dara nu au avutu se astepte multu, că-ci abia isi luase fiacare venatoriu loculu destinatu lui prin conductoru, candu le esira, cam in calea vitelor, mai antaiu 1, apoi 2, din partea stanga alu 3-lea, éca si alu 4-lea, éca 5—6—10 pana la 15 ursi. In locu se se descarge o singura pusca a inghiatiatu sangele in bravii venatori, in cătu nu au cutediatu nici se resufe, pana candu domnii ursi avura bunetate a'si vedé de drumu. In acelu momentu apoi si domnii venatori isi viedura de cale către casa cu tóta celeritatea posibilu. Candu ursii nu ar fi asia uriti si daca nu ar avea ghiara si dinti asia de lungi! Acum se spune că ddnii baroni Rauber au decisu a face o góna mare in padurile dela Füle, adeca dupace ursii voru mai rupe vre 20—30 de vite chiaru pe aprópe de satu. (Dupa „Kelet“ din 23 Novembre.)

— (Dela Avrigu se adusera) la Sibiiu septeman'a trecuta 6 porci selbateci puscati in padurile de acolo.

— (Despre anghin'a diphterica) venira informatiuni éra si fabulósá si totusi adevérate dela orasiulu Kiskun-Gelegháza, unde din 26 Iuniu 1877 diphteritis nu mai incéta asia, cătu de atunci, adeca de 2½ ani s'au bolnavitu 2558 si au moritu pana in 1-a Novembre a. c. 1442. Locuitorii sunt mai toti magiari curati, prin urmare nu póte dice nimeni că conta-

giulu (molim'a) bólei se latiesce prin sarutarea icónelor in biserica, a crucei la baptistulu domnului si prin intingerea cu pamatufulu de busuioacu candu botésa pop'a, precum isi batea jocu „Kelet“ in érn'a trecuta. Acésta scire o avemu dupa „Szabadság“ dela Oradea.

In Clusiu éra au inceputu diphteritis a omori baiatii. Se aude că si in vecin'a nóstra comuna Turnisoru (Neppendorf) s'a incuibatu acea bóla spurcata.

Feriti-ve pruncii de contactu cu altii necunoscuti si nu suferiti pe nimeni, se vi'i sarute, nici femeile se nu se mai sarute intre sine, că nu poti se scii daca nu a venitu vreun'a dela vreo casa, unde este anghina.

— (Romanu-Pacala). Daca romanulu scie tandali multu in viét'a sa, elu inse a invetiatu a si pacali. Citimu in „Szabadság“ dela Oradea, că unu fetioru de romanu cunoscutu „finantiloru“ cá prevaricantu mare de tutunu (tabacu), ducéndu intr'o di unu sacu plinu, aceia se si iau dupa elu; atunci elu si apucá la fuga, éra candu ajunse la podulu de preste Crisiu viediendu că finantii sunt acilea, la momentu aruncá saculu in riu. — Scóte saculu din apa! ii strigara finantii. — Nici vorba japane. — Atunci unulu din finantii alergá elu insusi dupa sacu si'lu scóse din ap'a rece ghiatiósá. A deslegá saculu si a'lu cautá pana in fundu, a fostu fapt'a cătoruva secunde. Ce se vedi inse! saculu éra plinu numai cu pléva si nici urma de tabacu. Isi póte imaginá ori-cine mani'a finantiloru insoçita si de rusne, injuraturi furiósé esia din gurile lor.

„Apoi dara pentru ce ai fugitu de noi, daca te sciai nevinovatu?“

„Ce ve pasa voue, cine 'mi poruncesce mie se nu fugu daca'mi place asia?“ fu respunsulu flegmaticu alu fetiorului. Finantii si mai infuriati:

„Atunci pentru-ce ai aruncatu saculu in Crisiu?“ La acestea Pacala alu nostru dandu din umeri: „Apoi cá saculu acesta este alu meu, poteamu face cu elu ori-ce voiam.“

Dupa aceste finantii plecara cu nasulu lungu, inse colcaindu de resbunare si romanasiulu póte fi siguru că acea pacalitura n'are se'io manance lupulu, dacă nu se va lasá de acea ocupatiune. Este adeca sciutu că finantii capata ¼ parti ale pretiului obiectelor prevaricate si vendute. Acelu premiu face pe finantii cá se pandésca dio'a si nótea, se se si arunce in pericole mari.

— (Unu albumu interesantu). Membrii dela „Comédie française“ au compusu pe timpulu petrecerei loru in Londr'a unu albumu, care va apareu in curendu in editiune de lucsu la Viard in Londr'a. Editarea este concrediuta lui Febvre, care este pictoru si romancieriu. Pe foi'a titulara este unu desemnu alu dsiór'a Sarah Bernhardt representandu unu geniu cu aripele intinse, care incoronésa busturile lui Molière si a lui Shakespeare. Albumulu este dedicatu principelui de Wales. Dedicatiunea este autografata dupa scrisórea compositorului ei, a lui Dumas fiulu. In precuventare se enarésa istori'a „Comediei franceze“, câteva pagine contienu o descriere despre organizarea teatrului si despre compunerea trupei care petrece in Londr'a, urmésa apoi biografiile si portretele. Fia-care portretu are subscrierea propria a persónei si o frasa. Got a scrisu sub portretulu seu in limba englesá: „Lumea intréga este unu teatru,“ dupa acésta frantiosesce: „Teatrulu este o lume mica.“ Maubant a scrisu: „Actorulu este cá vinulu, cu cătu este mai betranu, cu atáta este mai bunu.“ Febvre: „In memoarele lui Fleury cetescu urmatórea frasa: Unu comediantu trebuie crescutu pe braciule unei principesse. — Nici-odata nu mi-asii fi doritu ceva mai bunu.“ Mounet-Sully: „Teatrulu este art'a de a instrui pe publicu, facéndu-lu se créda, că i faci petrecere.“ La Roche e unu misantropu. Elu scrie: „Candu cugetu la munc'a, silintiele si necasurile unui comediantu si la aceea ce elu lasa dupa sine, imi vine se desperesu.“ Worms se caracterisesa singuru printr'o frasa: „Melancoli'a atátu de puçinu semnifica intristare, pe cătu de puçinu risulu voi'a buna.“ Mai picante sunt autografele damelor. Etatea care la barbati este aretata cu acuratetia, la dame nu este notata de locu. Éta si cateva sententii de ale acestor'a. Madelaine Brohan scria laconicu: „Tout passe.“ Mlle Fonassain: „A scrie o idea in-sémna a cugetá tare. Acésta me genésá;“ Mme Provost Pousin: „Sinceritatea este celu mai bunu mijlocu de a te face nefericitu in viétia.“ Dsiór'a Reichemberg dice: „Ceea-ce mai multu face pe cineva se rida, aceea nu o spune omulu nici-odata,“ si numai de cătu urmésa Sarah Bernhardt: „Inteligenti'a face din egoismu virtute — ignorantia viciu.“

— (Medicamentele unui Sultanu). Sultanulu de Marocco, Sidi Muley Hassan, caruia i s'au datu de doue ori mancaru otravite, este silitu a stá totu in patu, fiindu paralisatu si cu totulu slabitu. In lun'a trecuta elu a tramisu pe unu Dervisiu la Mecc'a cu o scrisórea catra superiorulu santei Caabe, prin care

ilu róga se-i trimita in schimbulu unei bune plati, matur'a pe care o intrebutiésa pentru curatirea diurna a Caabei, precum si cate-va petece din copert'a de metase intinsa pe d'asupra mormentului lui Mohametu.

Aceste lucruri au fostu recomandate numitului Sultanu, cá unu medicamentu infalibilu contra suferintielor sale.

Despre locuinti'a tieranului.

Din tóte cestiunile de higiena publica, aceea care fara indoiéla trebuie se atraga atentiunea omului de sciintia in tiér'a nóstr'a, este starea ne-higienica, din care resulta unu reu destulu de mare dejá pentru tiéra, si isi are caus'a sa in doui factori puternici din elementele de viétia a acestor'u ómeni.

Acesti factori sunt: alimentatiunea si locuinti'a.

Locuinti'a va avea necessarmente o influentia in reu séu in bine asupra tieranului cá si asupra citadinului, din cauza că si elu petrece destule óre din timpulu dilei in circuitulu ei, si acestu timpu se maresce inca mai multu in timpulu ernei, alu douilea din cauza că in generalu la noi locuintiele de la tiéra sunt cu multu mai insalubre cá cele din orasiu.

Pentru a ne dá séma mai bine despre acésta cestiune trebuie a avé in vedere urmatorulu studiu analiticu.

1) Modulu cum ele se presinta; 2) consecintiele patologice ce resulta din acésta; 3) ce trebuie a se face pentru a le ameliorá; 4) binele ce ar resultá.

II) Se vedemu modulu cum se presinta locuintiele tieraniloru nostrii.

Dupa natur'a substantielor brutu primordiale ce resulta din positi'a topografica a tierii nóstre, locuintiele tieraniloru nostrii potu fi divisate in 2 moduri:

a) Locuintiele de pe siesu si luncile riuiloru;

b) locuintiele de la munte.

Se vedemu cum sunt constituite aceste locuintie. Cele de pe siesu sunt fórté variabile, mai totu-deauna cu totulu insalubre, primitive si in conditiuni astu-felu in cătu nu sciu pentru unele dintre ele déca s'ar poté conscientiosu precisá progressulu ce l'a facutu din timpurile preistorice.

Sunt judetie intregi, si cu deosebire Vlasca, Teleromanulu si mai alesu o parte din Doljiu si totu Gorjulu unde casele consista in nesce adevérate gauri, bordeie sapate in pamentu. Pentru acésta, atunci candu ele sunt facute cu mai multa atentiune, se sapa o grópa in adencime de la 1 pàne la 2 metri si in urma se arunca in launtrulu gaurii paie séu coceni de porumbu, si, profitandu-se de câteva dile de seceta, li se dá focu.

Caldur'a desvoltata de aceste substantie in combustiune usuca paretii si mai multu cóce, reduce la starea anhidrica argil'a din care in generalu este formata supt patur'a aluvianului ce forméza bas'a geologica a tierii. In urma se acopere cu lemne, peste care se pune coceni si paie in straturi suprapuse adesea si acestea acoperite cu pamentu pàne ce se crede că, gratie grosimei paturei si gradului ei de inclinatiune, ap'a meteorica se va poté lesne scurge in afara, fara a poté petrunde in intrula lor.

Adesea ori ferestrele nu sunt de locu. Atunci lumin'a intra pe cosiulu vetrei, éra de e véra pe usia, si in casu de a fi, ele sunt puse pe un'a din laturea casei intre incrucisarea lemnelor ce constituie coperisiulu, séu alaturea cu usi'a, in usia chiaru, care dá in o intrare cu scari deschisa cu totulu in afara.

In genere aceste case au o singura camera mare cu bas'a unui paralelogram; une-ori mai este inca o mica camera in laturi si mai totu-deauna unu cotlonu in unulu din coltiuri, unu soi de grota mica, obscura, care jóca rolulu de camera pentru saculu cu porumbu si alimente.

Unu altu modu de case facute pe siesu sunt acele ce au paretii radicati de-asupra solului. Aceste case sunt facute de doue maniere:

a) din tierusi pe stélpi batuti in pamentu dupa ce s'au mesuratu dimensiunile ce trebuie a se dá casei: acestia se ingradescu si se cimentéza cu argila plastica amestecata cu gunoiu animalu. Astu-felu se obtine unu parete grosu, intre 0,25—0,50 centimetri.

Séu, in locu de gardu, se facu multe lemne in cruce séu valatuci si ochiurile góle se umplu cu turte de aceea si materia.

Aceste case mai in genere au doue mici camere, un'a la intrare mica si care jóca rolulu de camera si intrare, alta de dormitu, cuhnie, etc.

Intre aceste doue soiuri de case sunt unele ce le-asii poté numi micste. Ele se practica mai alesu in Doljiu. Modulu loru de a se face, consista in nesce paretii grosi adesea de unu metru din pamentu arigilo-nissiposu, ce se bate intr'unu tiparu de scan-

*) In scaunulu Udvarhely, dincolo de Baraoltu (Baroth.) I di buna dela Brasiovu.

duri, care se totu rēdica in susu odata cu inaltirea paratului.

Acestea in totu-deauna continu 2, 3 camere.

Ferestrele la tōte aceste case sunt mici si adesea acoperite cu tipla, chartia, arare ori cu gēmuri.

Coperisiulu mai totu-deauna se face cā si la bordeiurile descrise mai susu, si sob'a este totu unu cosiu largu, ingraditu si lipitu cu aceeași compositie si care-le e scosu in afara, ceea ce e frecventu la casele de vale; sēu e dusu numai pāna in podu.

Se vedemu acum casele de la munte. — Ele se potu asemenea divide in 2 categorii, dupa cum sunt construite numai in lemnu sēu in pētra.

Lemnele si mai alesu bradulu fiindu fōrte respanditu la munte, bun'a stare a tieranului relativu mai buna si in urm'a rigoriloru climaterice mai aspre, locuintele de la munte sunt multu mai bune cā cele de la vale. — Casele in genere mai spatiōse, totu-deauna cu cāte 2 camere.

Coperisiulu in lemnu, ferestrele inse totu mici si sob'a aprōpe in aceeași stare. Ele sunt construite din trunchiuri de arbori bine adaptati si in totu-deauna lipite cu lutu.

Acele facute in pētra sunt cu multu mai superiōre, de si indata vomu vedē si inconvenientele lor.

Sunt si aci case, mai alesu in multe din satele mai avute din Muscelu si Prahov'a, facute cu 2 etaje. I-iulu de pētra si servece cā pivnitia, camere pentru vēra sēu pentru industri'a penzei, a metasei. Etagiulu alu 2-lea in lemnu pentru locuitu.

Ori-care ar fi modulu de constructiune, nu este mai nici un'a din ele care nu isi are pardosēla, dēru suntu numai lipite cu lutu.

Pentru a intielege acum reulu acestoru locuinte, se vedemu intru cātu potu se influentieze igien'a locuitoriloru acestoru case, prin natur'a materialeloru brute ce se intrebuintēza si modulu mai multu sēu mai puçinu perfectu, cum ele au fostu preparate si adaptate.

(Va urmā.)

Contractulu Socialu.

De J. J. Rousseau.

(Urmare.)

Capitolulu X.

Despre abuzulu gubernului si despre inclinarea lui spre degenerare.

Precum vointi'a particulara agita necontentitu in contra vointiei generale, astfeliu si gubernulu face necontentitu unu efortu in contra suveranitatiei. Cu cātu acestu efortu cresce cu atātu se alterēsa mai multu Constitutiunea, si pentru cā in casulu acesta nu esista o alta vointia de corpu, care se resiste principelui si se ilu contrabalantiedie, apoi mai curendu sēu mai tardiu urmēsa, cā principele se oprime pe suveranu si se sfasie tractatulu socialu. Acesta este viciulu inherentu si inevitabilu, care dela nascerea corpului politicu tinde fara repaosu spre a ilu distruge, precum betraneti'a si mōrtea distrugu in fine corpulu omenescu.

Esista in generale, doue moduri de degenerare ale unui gubernu, adeca: prin concentrare sēu prin distrugerea Statului.

Unu gubernu se concentrēsa, candu elu repasesce dela unu numeru mai mare la unulu mai micu, cu alte cuvinte, dela democratia la aristocratia si dela aristocratia la regalitate. Acēsta este inclinatiunea sa naturala.*) Candu elu ar repasi dela

*) Formatiunea lina si progressulu republicei Venetiei in lagunele sale ofere unu esemplu memorabilu despre acēsta succesiune si este admirabilu, cā Venetianii paru a nu fi ajunsu de 1200 ani decātu pe a dou'a trēpta, care isi luā inceputulu la 1198 cu asia numitulu Serrar di consiglio. Ce se tiene de ducii loru cei vechi ce li se inputa, apoi ori ce s'ar dice in Squitino della liberta veneta, este probatu cā ei nu au fostu suveranii lor.

Dara mi se va obiectionā, cā republic'a romana au urmatu unu progressu cu totulu contrariu, trecēndu dela monarchia la aristocratia si dela aristocratia la democratia. Dara eu sunt departe de a cugetā astfeliu.

Prim'a institutiune a lui Romulus au fostu unu gubernu mestecat, care degenerā apoi in despotismu. Din cause particulare Statulu peri fara de tempu, precum se vede murindu unu nou nascutu, mai inainte de a fi ajunsu la etate de barbatu. Espulsiunea Tarcuniiloru au fostu adeverat'a epoca a nascerii republicei. Dara ea dela inceputu nu au primitu o forma constanta, pentru cā lucrulu s'au facutu numai pe jumetate, nedesfiintandu patriciatulu.

In modulu acesta, aristocratia ereditara, care este cea mai rea din tōte administratiunile legitime, remanendu in conflictu cu democratia, form'a gubernului nesigura si siovainda, nu s'au consolidatu, precum o au probatu Machiavelli, decātu numai cu introducerea tribuniloru. Numai dupa aceea au potutu fi vorba despre unu gubernu adeveratu si o veritabila democratia. In

numerulu mai mare la celu micu, s'ar potea dice, cā elu pierde din elasticitatea sa: dara acestu progressu inversu este imposibilu.

In realitate form'a gubernului nu se schimba, decātu, candu resorturile sale usate ilu slabescu astfeliu, cā elu se nu si-o mai pōta conservā. Candu intindenduse elu isi pierde elasticitatea, atunci forti'a sa s'ar nimici si elu nu ar mai potea subsistā. Cu cātu resortulu s'au slabitu mai tare, cu atātu elu trebue reparatu si concentratu, pentru cā altcum Statulu pe care ilu sustiene s'ar ruinā.

Dissolvarea unui Statu se pōte intemplā in doue moduri:

Odata, candu principele nu mai administrēsa Statulu conformu legiloru si usurpēsa poterea suveranului, atunci se intempla o schimbare fōrte remarcabila, aceea, cā atunci nu se concentrēsa gubernulu ci Statulu. Prin acēsta voiescu se dicu, cā Statulu celu mare se dissolve si in elu se formēsa unu altulu, compusu singuru numai din membrii gubernului si care pentru restulu poporului nu este altu decātu domnulu si tiranulu seu.*) Din momentulu in care gubernulu au usurpatu suveranitatea, pactulu socialu este ruptu si toti cetatienii singurateci reintra de dreptu in libertatea loru firēsa si ei potu fi fortiati la supunere, dara nu sunt obligati.

Aceasi se intempla si in casulu candu, membrii gubernului usurpa singuratici poterea pe care nu le este permis de a o exercitā, decātu numai cā corpu. Acēsta este o infractiune a legiloru si pōte produce o disordine fōrte mare. Pentru cā atunci sunt totu atāti principi cāti si magistrati si Statulu nu mai puçinu divisatu cā si gubernulu, piere sēu isi schimba form'a.

Cand Statulu se dissolve, atunci abuzulu gubernului ori care ar fi elu, se numesce anarchia. Voindu a face o distinctiune, apoi democratia degenerēsa in ochlocratia, aristocratia in oligarchia si eu asi mai adaoge, cā regalitatea degenerēsa in tirania. Inse acestu cuventu este eciuvocu si pretinde a fi explicatu.

In sensulu vulgaru, unu tiranu este unu rege care gubernēsa prin violentia fara considerare la dreptate si la legi. In sensu precisu, unu tiranu este unu particularu, care isi arōga autoritatea regala, fara cā se fia indreptatitu la ea. In sensulu acesta intrebuintiau Grecii acestu cuventu, pe care ei ilu aplicau atatu la regi bunu cātu si la cei rei, candu autoritatea loru nu erā legitima. Astfeliu tiranu si usurpatoru sunt doue cuvinte perfectu sinonime.

Pentru de a dā la lucruri diferite numiri diferite, eu numescu tiranu pe usurpatorele autoritatiei regale si despotu pe usurpatorele poterei suverane. Tiranu este acela, care se inpune in contra legiloru pentru de a gubernā conformu legiloru, ēra despotu este acela, care se ridica deasupra legiloru. Astfeliu tiranulu pōte cā se nu fia despotu, in timpu ce despotulu este totudeauna si tiranu.

*

facta, atunci poporulu nu erā numai suveranu, ci si magistratu si arbitriu, senatulu erā numai unu tribunalu subordinatu, pentru de a moderā si concentrā gubernulu si consuli insusi, fia fi fostu ei patriciani, magistrati supremi sēu generali absoluti in resbelu, in Rom'a ei nu erau decātu presiedintii poporului.

De aci inainte se pōte vedea, cum gubernulu cade in firēsa'i inclinatiune si tinde cu potere spre aristocratia. Patriciatulu decadiendu de sine, aristocratia nu se margini numai in corpulu patricianiloru cā in Veneti'a si Genu'a, ci trecu si in corpulu senatului compusu din patriciani si plebei si chiaru in corpulu tribuniloru, candu acestia incepura se usurpe o potere activa: pentru cā cuvintele nu inpōrta nemica asupra lucruriloru si candu poporulu are siefi, cari gubernēsa in loculu lui, ori care le aru fi numele, ei representēdia o aristocratia.

Din abuzurile aristocratiei se nascura resbelele civile si triumviratulu. Sulla, Iuliu Caesare, Augustus ajunsera a fi monarhi adeverati si in fine subt despotismulu lui Tiberiu, Statulu se dissolve. Istori'a romana nu desminte deci principiulu meu, ci din contra ilu confirma.

Not'a lui J. J. Rousseau.

*) S'au vediutu in tempulu din urma, cā unii ministri se reclame de pe tribun'a parlamentului unui Statu constitutionale, pentru principele acelu Statu, titulu de suveranu. Acēsta nu numai cā este neconstitutionalu, dar' este o macsima cu totulu falsa: Principele unui Statu constitutionalu nu pōte fi numitu in nici unu casu cu titulu de suveranu, pentru cā suveranu este numai poporulu si suveranitatea este inalienabila si indivisibila. Candu principele unui Statu constitutionalu isi arōga titulu de suveranu, atunci elu nu mai este unu principe constitutionalu, ci unu usurpatoru si dēca elu sēu ministrii sei, potu se o face acēsta, atuncea Constitutiunea acelu Statu este o litera mōrta, ēra libertatea poporului amenintata in supremulu gradu. A numi pe unu principe suveranu si totudeodata principe constitutionale, este unu non-sensu, care incetatienduse in limbajulu politicu, ar avea consecintie fōrte funeste pentru popōra.

Not'a Traduct.

Post'a redactiunei.

— Brasiovu, 16 Octobru. Informatiuni in caus'a monumentului destinatu a se pune lui Andreiu Muresianu.

Andreiu Muresianu a repaosatu in Brasiovu la 11/23 Octobru 1863 pe la 10 ore din nōpte, in etate de 47 de ani. (Vedi „Gazet'a Transilvaniei“ Nr. 98—9 pag. 385, unde i se afla scurtulu necrologu.) A fostu inmormentatu totu acolo in 14/26 Octobru in curtea bisericeii dela S. Treime din suburbea Schiai. (Vedi cerimoni'a inmormentarei descrisa in „Gazet'a Trans.“ Nrii 100 et 101 din același anu.)

In Nr. 106 alu „Gazetei Trans.“ din 6/18 Nov. 1863 unu corespondente din Blasiu cu dat'a din 12 Nov. st. n. fu celu de antaiu, care esi in publicu cu ide'a de a se pune lui Andreiu Muresianu unu monumentu; elu inse inchiaie corespondenti'a cu aceste cuvente: „Asteptamu dara pāna la infintiarea unui comitetu pentru scopulu acesta.“

In dio'a de S. Andreiu s'a tinutu lui Muresianu parastasu in Sibiu prin parochulu si protopopulu Ioanu Russu cu alti trei preoti, ēra dupa terminarea oficiului divin tenerimea academica a cantatu „Destēptate romane“. (Gazet'a Tr. Nr. 114.)

In 30 Nov. s'a tinutu parastasu si la Borodulu mare in Ungari'a. (Gaz. Nr. 19, 1864.)

Totu in acea di la Blasiu au sferbitu s. liturgia si parastasu capitululu canoniciloru si professorii preoti, pentru sufletulu lui Andreiu Muresianu, cu solemnitate precum nu se mai vediuse de multu la acea mitropolia. (Gazet'a Tr. Nr. 116 pag. 455.)

In 13 la Ighiu, in 18 la Reghinu, in 20 Decembre la Zlatn'a. (Gazet'a Trans. 117.)

Totu in dio'a de S. Andreiu a fostu parastasu si la Nassaudu. (Gazet'a Trans. Nr. 120.)

In Nr. 2 alu „Gazetei“ din 4/16 Ianuariu 1864 (pag. 7) redactiunea indēmna se se faca baturi, din alu caroru venitu se se ridice monumentu lui Muresianu si se ise ajute famili'a. Intr'aceea comitetulu Asociatiunei Transilvane luase asupra si inca din 13 Decembre 1863 primirea de colecte pentru monumentu, precum se pōte cunōsce din contabilitatea de atunci. In același timpu s'au inceputu colectele si in Brasiovu, cum se pare inse spre doue scopuri precisate in Gazeta.

Despre colecte pentru unu monumentu in memori'a lui Andreiu Muresianu veti aflā cele de antai urme in protocolulu luat de lucrurile comitetului Asociatiunei transilvane in 1 Martiu st. n. 1864; s'a publicatu inse si in „Gazet'a Transilvaniei“ Nr. 16, 17, 18. (Vedi la pag. 70 §. 12 alu protocol.)

Dela dn. cassariu alu Asociatiunei, capitanu Const. Stezaru avemu in aceeași cauza urmatōri'a informatiune:

„Dupa Jurnalulu de cassa, au intratu pentru monumentulu lui Muresianu: in 13 Decembre 1863 o colecta prin dōmn'a Mari'a Popu de Harsianu 27 fl.; in 25 Ianuariu 1864 prin d. canonicu Stef. Biltiu 4 fl.; in 22 Iuliu 1869 prin d. parochu Mihaiu Serbanu 30 fl.; in 11 Augustu 1869 o colecta la adunarea generala din Siomcut'a mare 160 fl.

Dela Brasiovu spre acestu scopu nu a intratu nimica.

Sumele acelea primitive insemnate mai susu, elocate in regula, au crescutu pāna in 18 Iuliu 1878 la sum'a de 400 fl. 93 cr. val. austr. La acēsta se voru mai adaoge interesele compute pāna la timpulu candu se va scōte acelu capitalu spre scopulu sciutu.“

— Clusiu, 20 Nov. Dictionariu ungurescu-romanescu de G. Baritiu se afla de vendiare si in Clusiu la librari'a I. Stein si la Demjēn.

Depuneri.

La institutulu subsemnatu se primescu depuneri de capitale spre fructificare cu 5%, ēra sub conditiunea de a se denuncia institutului ridicarea depunerii cu 6 luni mai inainte, cu 5 1/2 % interese.

Depunerile facute pāna astadi cu interese mai mari cā cele de mai susu, dela 1 Ianuariu 1880 in colo se voru fructificā cu 5%, ēra cele supuse conditiunei de a se insciintiā ridicarea loru cu 6 luni inainte — cu 5 1/2 % interese.

Sibiu, 25 Novembre 1879.

„ALBIN'A“

(107) 1—2 Institutu de creditu si de economii.